

Bert
van der Veer
*Het verloren
manuscript*

'Een intrigerend verhaal
dat doet denken aan
De schaduw van de wind.'
- HP/De Tijd

roman

Bert van der Veer

Het verloren manuscript

Het verhaal achter

De Smaak van Cornaille

“Werd ich zum Augenblicke sagen:
Verweile doch! Du bist so schön!
Dann magst du mich in Fesseln schlagen,
dann will ich gern zugrunde gehn!”

GOETHE: *Faust*

IK SCHRIJF DIT BOEK MET EEN PISTOOL TEGEN MIJN HOOFD. ZO voelt het tenminste. Het is eigenlijk grappig: al sinds ik kan lezen wil ik een boek schrijven en vanaf het moment dat ik er eindelijk aan begonnen ben, werk ik eraan met de grootste weerzin. Dat wordt overigens niet eens veroorzaakt doordat De Uitgever mij tot schrijven dwingt, maar vooral doordat de gebleken invloed van *De Smaak* mij in grote mate beangstigt.

Natuurlijk ben ik de mening toegedaan dat iedereen recht heeft op het ultieme genot, dat iedereen mag weten hoe die gelukzalige toestand bereikt kan worden. Maar is er niet ook een keerzijde? Bestaat geluk zonder teleurstelling? Kan één individu gelukkig worden zonder dat hij het ongeluk over een ander afroept? En wie ben ik om daarin te sturen?

Terwijl ik in het huis van De Uitgever zit en uitkijk over het strand en de duinen, waar het helmgras gebogen staat door de eeuwige wind, graaf ik in mijn geheugen op zoek naar het verhaal. Mijn geheugen, dat mij nog nooit in de steek liet, kan de zesendertig zinnen van zes woorden in *De Smaak* exact weergeven, maar het verhaal erachter zal enigszins ingekleurd zijn met mijn beleving van de werkelijkheid. Ik heb mijn onderzoek gedaan, maar

veel bronnen heb ik daarbij niet kunnen aanboren. Menige acteur in dit stuk is overleden, verdwenen of bleek niet genegen mij te woord te staan.

Ik vind het noodzakelijk bij dit werkstuk een verklaring af te leggen. In weerwil van wat wel beweerd is: ik heb dat boek niet geschreven. Dít boek wel, dát boek niet. Wat er ook geschreven of gezegd is, ik houd vast aan mijn onschuld. Ik begrijp wel dat ik de verdenking op me geladen heb. Terwijl het boek zelf jarenlang in stilte zijn anonieme bestaan leidde, ben ik het geweest die het rumoer veroorzaakte. Het is niet iets waar ik spijt van heb, maar ik heb de gevolgen van de bekendmaking zeker onderschat. Ik ben onbezonnen geweest. Dat ik daarmee al die onrust op gang bracht, heb ik niet voorzien. De storm die de aankondiging veroorzaakte mag inmiddels geluwd zijn, met het verschijnen van dit boek beoog ik geenszins de emoties weer aan te wakkeren.

Dit boek kan ik niet schrijven zonder uit dat boek te citeren, maar aangezien bekend is dat het verbijsterende effect enkel bereikt wordt wanneer de teksten in de juiste volgorde worden 'geconsumeerd', meen ik met het door elkaar husselen van de fragmenten voldoende terughoudendheid te betrachten. Wel heb ik besloten de teksten te nummeren. Wie de neiging niet kan weerstaan dat boek alsnog in de juiste constellatie te lezen moet maar voldoende gewaarschuwd zijn door de geschiedenis.

Pieter Broes

DEEL 1

1

HOEWEL HIJ NIET GELOVIG WAS, GING MENEER CORNAILLE IEDE-re zondagochtend naar de kerk. Dat was omdat hij geen te af-wijkend gedrag wilde vertonen. In zijn jaren op de universiteit was hij met genoeg collega's en autoriteiten in aanraking geko-men om te beseffen dat wie zich verzette tegen heersende con-venties geen rust zou krijgen. Binnen de muren van zijn landhuis wist meneer Cornaille zich ongestoord, buitenshuis paste hij zich aan de omgeving aan.

Weer of geen weer, evenals zijn dorpsgenoten liep meneer Cor-naille naar de kerk. Een paraplu was gepermitteerd, maar alleen voor de dames. De mannen droegen hun zwarte pak, hun zwarte hoed, hun zwarte stropdas, hun hagelwitte overhemd. De oude-re vrouwen liepen altijd wat voorovergebogen, hun dochters iet-wat verlegen met hun ontluikende figuur. Kinderen werden in het gareel gehouden. De kerkgangers vormden een processie volgens ongeschreven wetten en voegden in op de landweggetjes. Dan gingen de mannen bij de mannen lopen, seksegenoten bij sek-segenoten, leeftijdgenoten bij leeftijdgenoten. Gesproken werd er nauwelijks, gelachen al helemaal niet. De kerkklokken luidden lokkend, de bijbels en gezangenboeken werden onder de arm ge-klemd. Meneer Cornaille zorgde ervoor dat hij alleen bleef lopen

en concentreerde zich op het enige wat hem een beetje genot kon verschaffen: de hoedjes van de godvrezende vrouwen en meisjes. Ondanks hun strenge zwartheid leken de hoedjes zich niet te willen voegen naar eeuwenoude conventies en trachtte een subtiele creatie (de wijze waarop een lint geknoopt was, een bloem van licht glimmend materiaal) enige frivoliteit te brengen in deze gemarkeerde levens.

De dorpelingen waren overeengekomen dat de kale man met het grijze baardje geleerde boeken schreef. Ze zaten er niet ver naast. Doctor Cornaille studeerde op het begrip 'geluk'. Zijn opleiding had hem daar nauwelijks op voorbereid: hij was etholoog. Aanvankelijk deed hij niets liever dan op afstand menselijk en dierlijk gedrag bestuderen. Maar het was vooral de afstand die hem beviel; over de resultaten maakte hij zich geen illusies.

In een recent artikel had hij de imponeerdrijf gekozen als bewijs voor de stelling dat de mens door primitieve instincten gestuurd werd. 'Wij streven naar succes, macht, aanzien. Wij willen erkenning; wij willen ons superieur voelen; wij willen bewonderd worden, en (zoals ook Hans Hass stelt in *Wij mensen*) dat is maar zelden het gevolg van een nuchtere, rationele overweging. Het streven leidt tot mislukkingen en dus tot teleurstellingen en frustraties. Wat wij doen is veel meer dan voor een acceptabel leven, veilig en voldoening schenkend, noodzakelijk is. Wij meten wat wij doen af aan wat anderen doen. Wij zijn te afhankelijk.'

In het stuk, dat de speelse titel *Genieten is afzien* had gekregen, stelde de doctor ook dat het juist de godsdiensten waren die het aards bestaan zagen als een straf voor de erfzonde, een straf die de mens het recht op momenten van gelukzaligheid ontnam, waarna de verlossing wachtte in het hiernamaals. Genot was, zo bezien, onfatsoenlijk. Het was maar goed dat de mensen in Rijde niet bekend waren met de blasfemische publicaties van de geleerde.

Maar meneer Cornaille leed onder een afnemende lust zijn opvattingen met de mensheid te delen. Blijmoedig bezorgde de postbode hem de pakketjes met boeken die hij vergaarde, bezoekers had meneer Cornaille nimmer en als hij het dorp in ging, om boodschappen te doen of zomaar een wandelingetje te maken, droeg hij een hoed en knikte hij vriendelijk naar alle voorbijgangers. Onopvallend was meneer Cornaille niet, maar op zijn gedrag wist zelfs de meest wantrouwende Rijdenaar niets aan te merken.

‘Wij lezen Deuteronomium tweeëntwintig, vers dertien en verder. Wanneer een man een vrouw huwt en na de echtelijke gemeenschap een afkeer van haar krijgt, haar in opspraak brengt door te zeggen: deze vrouw heb ik gehuwd, maar bij de echtelijke gemeenschap bevond ik, dat zij geen maagd was – dan zullen de vader en de moeder van het meisje de bewijzen van de maagdelijkheid van het meisje nemen en tot de oudsten van de stad, naar de poort, brengen. En de vader van het meisje zal tot de oudsten zeggen: ik heb mijn dochter aan deze man tot vrouw gegeven, maar hij heeft een afschuw van haar gekregen, en zie, hij brengt haar in opspraak door te zeggen: ik heb bevonden, dat uw dochter geen maagd was; maar dit zijn de bewijzen van de maagdelijkheid van mijn dochter. Daarbij zullen zij het kleed vóór de oudsten der stad spreiden...’

Meneer C. zat, zoals gewoonlijk, op de achterste rij van de kerk. De stem van de dominee galmde tegen de hoge muren; zijn woorden lieten geen plaats voor twijfel, desondanks doezelde meneer C. aangenaam weg op de harde bank.

‘Hoeveel duidelijker kan God zijn?’ vroeg de dominee retorisch. ‘En dan zijn er zij die zeggen: “Het staat niet expliciet in de bijbel, nergens staat met zoveel woorden dat God eist dat de vrouw als maagd het huwelijk in gaat.” Zijn zij blind? Of moet ik tegenwoordig zeggen: zijn zij dyslectisch? Boven de passage

die ik zojuist las staat: “Huwelijkswetten”. Huwelijkswetten, gemeente! Had ik het vervolg voor moeten lezen? De vrouw van wie de maagdelijkheid niet werd aangetoond, werd gestenigd! Er zijn zeden die wij moeten bewaken in deze losgeslagen wereld. Maakt u zich geen illusie! Indien een man een meisje ontmoet dat nog maagd is en hij gemeenschap met haar heeft, zal zij hem tot vrouw zijn. Ook dat zegt het evangelie van de enige God. Ik draag u op hoofdstuk tweeëntwintig van Deuteronomium, vers dertien tot en met dertig, heden nog na uw gebeden te lezen. Hardop, in de schoot van uw gezin. Nee, gemeente, wij stenigen niet meer, maar weet dat de hand van God genadeloos zal zijn, dat Zijn ogen zien wat u verborgen tracht te houden, en weet dat Zijn woorden nimmer, nimmer, voor tweeërlei uitleg vatbaar zijn.’

Zodra de koster de kerkdeuren opende stond meneer C. op en meestal was hij de eerste die zich weer naar buiten begaf. Niet al te gehaast, maar toch met stevige pas zette hij koers naar de zegeningen van zijn woning. Maar deze keer werd hij nageroepen.

‘Meneer Cornaille! Meneer Cornaille! Heeft u een ogenblikje alstublieft?’

De professor kwam tot stilstand en draaide zich om. Een gezette vrouw, vanzelfsprekend geheel in het zwart gekleed en met een hoedje waarop een zwarte roos domineerde, rende op hem af. Toen zij zag dat meneer C. haar opwachtte, vertraagde zij haar gang. Ze hijgde onder de inspanning die de versnelling haar had gekost.

Meneer C. kende haar wel. Ze woonde op de hoeve aan de zuidelijke invalsweg. Over haar schouder zag hij dat haar man wachtte. Een jong meisje stond aan zijn zijde, met haar rug naar meneer C. toe gekeerd, en op afstand stoeiden twee opgeschoten jongens. De familie De Vries, wist meneer C.

‘Ik wilde u vragen: hoe gaat het nu met uw moeder, meneer Cornaille?’ zei de vrouw, terwijl ze trachtte weer op adem te komen.

Niets bleef verborgen in Rijde. Zes maanden had meneer C. nog met zijn moeder in het grote landhuis gewoond. Maar ze was gaan dementeren en hij had haar moeten overdragen aan het verpleegtehuis.

‘Naar omstandigheden wel,’ sprak meneer C. formeel.

‘U moet haar de groeten doen; zo’n aardige vrouw. Toen ze nog eieren bij ons kwam halen... Van mevrouw De Vries, moet u maar zeggen.’

‘Dat zal ik zeker doen,’ zei meneer C., hoewel hij wist dat de boodschap geen zin zou hebben.

Hij wilde, na een vriendelijke groet, alweer doorlopen, maar de vrouw had nog meer in de zin.

‘Hoe moet dat nu met het huishouden, meneer Cornaille?’

‘Ik red me wel, hoor. Dank u voor uw bezorgdheid.’

Maar eigenlijk redde hij zich niet. De oude vrouw was tot op hoge leeftijd vitaal geweest. Ze had, hoewel steeds wanordelijker, het huis schoongehouden en ook gekookt, al moest meneer C. in de gaten houden of de aardappels niet overkookten en of de gaspitten wel uit waren. Sinds zijn moeder in het verpleegtehuis zat, voedde meneer C., met zijn geringe belangstelling voor de behoeften van het lichaam, zich met soep en boterhammen, en steeds vaker kreeg hij niesbuien van het stof dat zich ophoopte.

‘Ach, natuurlijk niet,’ zei de vrouw kordaat. ‘Zo’n man alleen met al die geleerde gedachten, die heeft wel wat anders aan zijn hoofd. Mijn dochter zou u kunnen helpen. U zou er mij een groot plezier mee doen. Het meisje moet trouwens echt wat meer omhanden hebben. Ik dacht aan drie middagen en daar dan dagelijks een maaltje bij.’

‘Ik weet niet...’

‘Ze is welopgevoed, meneer Cornaille. Ik heb haar leren koken. Niks moderns, gewoon de stevige Hollandse kost.’

‘Ik zit niet ruim bij kas,’ aarzelde de professor nog.

‘Dat is geen thema voor de dag des Heren, meneer Cornaille,’ sprak de vrouw streng. En op fluisterton vervolgde zij: ‘Daar komen we ook wel uit. Het is niet voor het geld. Het is een daad van medemenselijkheid.’

Voor wie? vroeg meneer C. zich af.

‘Weet u wat,’ zei hij, ‘stuurt u de jongedame maar eens langs. Woensdag komt mij het beste uit. Dan zullen we zien. Wellicht eens op proef.’

‘Ze zal u niet teleurstellen, meneer Cornaille. Onze Ada weet van aanpakken.’

2

NATUURLIJK WAS IK DESTIJD OP DE HOOGTE VAN HET BESTAAN van meneer Cornaille. De boerderij waar mijn vader zijn drukkerij had stond weliswaar drie kilometer buiten het dorp, maar ik kwam vaak genoeg in Rijde om de man wel eens gezien te hebben. Zo onopvallend was hij nou ook weer niet. Hij had drie pakken: het ene crèmekleurig, het andere lichtbeige, en dat die droeg hij ook als het winter was. In zijn derde kostuum, het zwarte, ging hij naar de kerk. Ik hoefde vanaf dat ik zestien was geworden niet meer naar de kerk van mijn vader, dus zag ik de hoofdrolspeler van deze geschiedenis meestal als ik met vrienden rondhing op het dorpsplein of als ik in de snackbar was voor mijn bijbaantje. Ik had niet de leeftijd om interesse te hebben in een excentriek heertje dat mij oud voorkwam – hoewel hij destijds hooguit eind dertig moet zijn geweest.

Ik veroorloof mij in het kort te schetsen hoe mijn leven destijds in elkaar stak. Ik zat in de vierde klas van de rijks-hbs in Heusstede. Mijn broer Johan zat in het eindexamenjaar (hij was een keer blijven zitten) en ik had het altijd ergerlijk gevonden dat ik zoveel beter kon leren dan hij. Daarom was ik ook niet naar het gymnasium gegaan en maakte ik vaak opzettelijk wat fouten in mijn proefwer-

ken. Het kostte mij geen enkele moeite teksten in mijn hoofd op te slaan, al zou het nog jaren duren eer het zou verworden tot (of gediagnosticeerd zou worden als) hypermnésie.

Ik ging naar school (destijds ook nog op zaterdagmorgen) en als ik thuis was dronk ik een kopje thee met mijn moeder en ging ik meteen aan mijn huiswerk. Naar huis fietste ik meestal alleen. Johan bleef liefst nog wat rondhangen met vrienden in Heusstede. Ik las veel. Onlangs vond ik een schriftje terug waarop ik pontificaal geschreven had: 'Encyclopedy van mijn boekencollectie'. Daarin stonden maar liefst vierentwintig avonturen van de Engelse oorlogspiloot Biggles en dertien kloeke werken over mijn jeugdheld Pim Pandoer, plus vier delen van de Karl May-omnibus, maar ook al romans van Tolstoj, Hemingway en Böll. Ik vermoed dus dat ik dat schriftje heb opgegeven zo ongeveer in de periode waarin de geschiedenis die ik beschrijf een aanvang nam.

Dat ik zelf aan een boek werkte hield ik voor mijn omgeving verborgen. Dat was destijds, in 1967, *Het bewijs van een moordzaak*. Dat weet ik, want het mapje waarin ik die documenten bewaarde blijkt ik te hebben gedateerd. Ik was ervan overtuigd dat de roman dood was en wilde een soort box maken die krantenknipsels, brieven, reclamefolders, landkaarten, wat al niet zou bevatten, hetgeen uiteindelijk het complete verhaal van een misdaad moest schetsen. Daar werkte ik hard aan.

De boeken die ik wilde lezen stonden in de kast van mijn vader en ik was lid van de bibliotheek. Hoewel ik dus nauwelijks uitgaven had, hoorde het er toch bij dat ik een baantje nam. Een paar weken heb ik kranten bezorgd, maar het vroege opstaan beviel me niet. Daarna kon ik, op zaterdagmiddagen en in de vakantieperiodes, wat werk krijgen in de snackbar van Rijde, en als ik de lucht van het frituurvet maar wegwaste met de naar dennen geurende Lux-zeep, hield ik dat wel vol. En natuurlijk, het bracht mij dichterbij het meisje dat ik smachtend liefhad en voor wie ik gedichten schreef die zij niet las: Ada.